SÁRKÖZI GERGELY ANTAL

A Gondol család története a Dunántúlon

(Első közlemény)

EGYHÁZTÖRTÉNETI TANULSÁGOK A GONDOL ÉS DEBRECZENI CSALÁDOK TÖRTÉNETÉBEN

Bő két esztendővel ezelőtt, Gondol Gábor jogtanár születésének 200 éves jubileumához kapcsolódóan kezdtem meg a Gondol-család történetének feldolgozását. Az említett jogtudós életéről két publikáció jelent meg 2024-ben[1], de a családfa kutatását már akkor folyamatosan végezve arra a következtetésre jutottam, hogy a Gondol-család (valamint a hozzá házassági úton kapcsolódó más családok) történetét mindenképpen fontos volna megírni. Jelen rövid tanulmányomban két nem eredendően dunántúli, de dunántúlivá váló református család történetét szeretném röviden bemutatni: az ő beilleszkedésüket, dunántúli meggyökereződésüket.

A KÉT CSALÁD

A Gondol és a Debreczeni család származását és társadalmi rangját tekintve is jelentősen eltér egymástól. Az alapvető kutatási problémát az adja, hogy míg a Debreczeni családdal kapcsolatban jól használható, pontos adatokkal rendelkezünk, addig ugyanez nem mondható el a Gondol családról. Hosszú hónapokig tartó, fáradságos kutatómunkánk eddig biztos eredmény nélkül való volt, mert bár találtunk a Gondol család eredetével kapcsolatos adatokat[2], sőt, tulaj-

[1] SÁRKÖZI Gergely Antal: „A sasok és a vércsék nem vesznek úgy észre mindent, mint a hogy ő észrevett." 200 éve született Gondol Gábor, a különös ember. = Dunántúli Református Lap 28 (2024) 3. sz. (október) 62.; Uő.: „…életpályám legszebb részének azt tartom, amit a pápai főiskolában, mint tanár tölthettem." Kétszáz éve született a különös ember, Gondol Gábor. = Pápai Kollégiumi Lapok 9 (2024) 7–12. sz. (karácsony) 26–35.

[2] Zemplén vármegye jegyzőkönyvei között, az 1562. július 6-i közgyűlés anyagában találkozunk először (és egyetlen alkalommal) a Gondol családnévvel. Egy idézési ügy kapcsán

DOI: 10.55954/AP.2026.1-4.313

donképpen több Gondol családra is rábukkantunk[3], melyekről nem tudjuk, milyen viszonyban álltak egymással —, de ezeket egyelőre nem tudjuk Gondol Zsigmond családjához kötni, így jelenleg — legalábbis a biztos adatok tekintetében —, ugyanott tartunk, mint eddig: a család legelső ismert „őse" az az 1740/41 körül született Gondol Zsigmond, aki az Ung vármegyei Zalacskáról származott, s debreceni tanulmányai után a Dunántúlra került előbb rektori, majd lelkipásztori szolgálatba.[4] Az azonban mindenképpen érdekes, hogy az 1754–1755-ös országos nemesi összeírás a Gondol családot említi.[5]

Ezzel szemben a Debreczeni-család a források tanúsága szerint a Heves vármegyei Átány községben élő református jobbágycsalád volt. Minthogy az átányi anyakönyvek digitálisan rendelkezésünkre állnak, ezért e család története jól dokumentálható és vizsgálható. Mária Terézia úrbéri tabelláiban az 1770-es esztendőben jobbágyként említik Debreczeni Andrást[6], rajta kívül

említik egy bizonyos „Gondol" nevű ember fiait, név szerint Mihályt, Miklóst, Jánost és Györgyöt, akik mind soltészok voltak – feltehetően Ung vármegyében. Lásd: https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/zemplen-varmegye-kozgyulese/adatlap/14330?search=Gondol&term=eyJxIjoiR29uZG9sIiwiZnEiOnsiZGJfaWQiOnsiOTJjOGM5NmUoYzM3MTAwNzc3YzcxOTBiNzZkMjgyMzMiOiIyODAifXosInNvcnQiOiJzY29yZSIsImFxIjoiIiwiYXFUeXBlIjoiIno=&curr=1 [Letöltés: 2025.01.22.]

[3] A későbbi leszármazottról – Gondol Zsigmondról – úgy tudjuk, hogy (Nagy-)Zalacskán született, Ung vármegyében. A történetírás tud egy bizonyos „*ózalacskai* Gondol" családról, amelynek címereslevele 1648. március 24-én kelt. A család ekkor Nagykaposon élt, a mai Szlovákia területén (Nagykapos református tusai Csicserhez tartoztak fíliaként – így Gondol Zsigmond keresztelési bejegyzése is talán ott lehet anyakönyvezve.). *Jelenlegi feltételezésünk szerint ennek a családnak a sarja lehet Gondol Zsigmond.* Siebmacher német nyelvű munkájának köszönhetően néhány adattal többet tudhatunk erről a családról. Eszerint 1663. február 9-én Nagykaposon élt egy ózalacskai Gondol János nevű „fővásárló" (Haupterwerber), Katona Katalin nevű feleségével, valamint Márton, Ádám, Mihály nevű fiaikkal, illetve Erzsébet nevű lányukkal. Siebmacher közli is ezen Gondol-család címerét. Lásd: KEMPELEN Béla: Magyar nemesi családok, 4. kötet. Online: https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Kempelen-kempelen-bela-magyar-nemes-csaladok-1/4-kotet-56A5/gondol-ozalacskai-6F14/ [Letöltés: 2025.01.22.] Illetve: https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Siebmacher-siebmacher-wappenbuch-1/der-adel-von-ungarn-magyarorszag-2/csaladok-29/gondol-v-ozalacska-27B7/ [Letöltés: 2025.01.22.]

[4] Rövid életrajzát lásd: KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/1. (1761–1849). Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2018. 602.

[5] ILLÉSY János: Az 1754–55. évi országos nemesi összeírás. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1902. 160. A betűrendes mutatóban csak „Gonda", illetve „Gondoly" családokat találunk.

[6] ÚRBÉRI Tabellák: Átány, 27. 41. (előbbinél 47., utóbbinál 48. szám!) In: https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/view/heves-atany/?document=1&pg=40&bbox=-77%2C-1715%2C2416%2C-305 [Letöltés: 2025.01.08.]

azonban más családtag nem fordul elő, így feltételezhetjük, hogy ő volt a családfő.

De ki volt Debreczeni András? Báró Haller Sámuel földbirtokos 55 református jobbágyának egyike, aki egy nem egész telekkel rendelkezett és 1724 körül (de mindenképpen 1727 előtt!) született, feltételezhetően Átányban. Felesége Herczeg Erzsébet volt. Az átányi anyakönyvezés csak 1727-ben indult, így nem tudunk semmi biztosat, illetve pontosat mondani Debreczeni András és Herczegh Erzsébet felmenőiről. Herczegh Erzsébet esetében a nővére, illetve a saját születései bejegyzése rendelkezésre áll, így édesapjuk nevét is tudjuk. Az is kimondható, hogy ők ketten voltak a legfiatalabbak a családban, hiszen Herczegh Mártonnak több gyermeke nem született ezután.[7]

Az is megállapítható, hogy egyetlen Debreczeni család élt Átányban ebben az időben, így az a Debreczeni Imre, akinek 1729-ben György, 1731-ben pedig Zsuzsanna nevű gyermeke született, feltehetően a mi Andrásunk édesapja lehetett. Debreczeni Andrásnak mindenképpen 1727 előtt kellett születnie, hiszen nem találjuk nyomát az anyakönyvben. Ez természetesen azt is jelenti, hogy szülei házasságkötési bejegyzése (s így édesanyja neve) is homályba vész. Átányt a XVII. század végén báró Haller Sámuel újratelepítette, így feltételezhető, hogy a Debreczeni család is ezt a lehetőséget kihasználva érkezett máshonnan a településre.[8]

Debreczeni András 1749. február 28-án vette feleségül Herczeg Erzsébetet (1728–1809), Herczeg Márton szintén református zsellér lányát. A házaspárnak kilenc gyermeke született, közülük a legidősebb Gábor (1751). Tudomásunk szerint a többiek nem tanultak tovább. A legidősebb, s feltételezhetően tehetsége okán továbbtanulásra szánt Debreczeni Gábor 1773. április 24-én írta alá a törvényeket (subscribált) a Debreceni Református Kollégiumban. Származási

[7] Az 1770-es úrbéri tabellákban találkozunk egy Herczeg Györggyel, ½ telkes zsellérrel, aki feltehetően Herczeg Márton fia lehetett. A Herczeg-család is csupán egy családfővel képviseltette magát Átányban. Herczeg György Kacsándy László földbirtokos 14 zsellérének egyike volt. Lásd: ÚRBÉRI Tabellák: Átány, 30. 42. (előbbinél 70., utóbbinál 102. szám!) In: https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/view/heves-atany/?document=1&pg=29&bbox=-203%2C-2217%2C2763%2C-539 [Letöltés: 2025.01.08.]

[8] Lásd Átány község történetének összefoglalását: https://www.atany.hu/telepulesunkrol/helytortenet/ [2025.09.03.] Figyelmet érdemel az alábbi adat a Debreczeni család történetének kutatásával kapcsolatban: *„1692–1720 között a taksás-kuriális állapot az állami telekadó alól mentességet biztosított Átány jobbágysága számára, ezért a Gömör megyei Feled, Serke, Radnót községekből számosan szöktek Átányra, innét viszont 1715–1717 között a spontán jobbágyvándorlás időszakában 20 család Egerlövőre, Ceglédre, Kiskörére stb. költözött át. Helyreálltak a jobbágyságnak a török korban meglazult kötelékei."*

helyként Átányt jelölték meg. Tanulmányaira nézve azt is tudjuk, hogy a gimnáziumot is Debrecenben végezte.[9] Tanulmányai végén Ottományban és Kabán teljesített rektori szolgálatot, majd – egyre nyugatabbra húzódva – 1781–1784 között már Cegléden volt rektor. Innen érkezett a dunántúli kerülethez tartozó, azon belül is a pápai egyházmegye kebelében lévő Cseténybe, ahol aztán 1784-től haláláig, 1812-ig szolgált.[10]

A két család történetének vizsgálásánál megállapíthatjuk, hogy mindketten rektori szolgálattal indultak, majd lelkipásztorként teljesedtek ki, megtapasztalva azokat a nehézségeket, amelyekkel az ekkoriban szolgáló lelkipásztorok találkozhattak.

A TÖRTÉNELMI HELYZET

Hogyan kerül a két fiatalember éppen Dunántúlra a messzi Tiszántúlról? Ennek megértését a történelmi helyzetben kell keresnünk. Dunántúl, Bécs közelsége okán fokozottabban volt kitéve a katolikus reakciónak, melynek talán legfájdalmasabb csapásait éppen az egyházkerület szellemi központjának, Pápának kellett elszenvednie. A sorozatos támadások lezárásaként, Mária Terézia királynő rendeletének köszönhetően végül 1752. május 12-én megszűnt a pápai reformátusok szabad vallásgyakorlata, amely természetszerűen az iskolát is érintette. A közösségnek azt azonban megengedték, hogy Pápához közel, Adásztevelen gyakorolják vallásukat, és az iskola is oda költözhetett, de csak erősen redukált formában. Ettől kezdve 1794-ig nem működött lelkészképzés a Dunántúlon, így azok, akik e vidékről lelkipásztori szolgálatba kívántak lépni, Sárospatakon[11] vagy Debrecenben kellett tanulniuk.[12]

Természetes módon ez azt is jelentette, hogy ebben az időszakban Dunántúl lelkész- és tanítóhiányát máshonnan kellett „pótolni". Így számos esetben

[9] SZABADI István: Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium levéltárában I. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013. 563.

[10] Szolgálatáról lásd: HUSZÁR Pál: A Cseténi Református Egyházközség története. Dunántúli Református Egyházkerület, Pápa, 2017. 82–114. (kezdő dátumnak 1788-at említ!)

[11] Lásd ehhez: UGRAI János: A sárospataki kollégium dunántúli partikula-kapcsolatai a XVIII–XIX. század fordulóján. = Acta Papensia 10 (2010) 1–2. sz. 101–113.

[12] VLADÁR Gábor: A teológia oktatása a Pápai Református Kollégiumban. = MÁRKUS Mihály: Adalékok a Pápai Református Teológiai Akadémia oktatástörténetéhez. Pápai Református Teológiai Akadémia, Pápa, 2006. 13–14.; KIS Ernő: A Dunántúli Ev. Ref. Egyházkerület Pápai Főiskolájának története 1531–1895. Főiskolai Könyvnyomda, Pápa, 1896. 64–67.; TRÓCSÁNYI Zsolt: A szatmári békétől a Türelmi rendeletig (1711–1781). = TRÓCSÁNYI Zsolt (szerk.): A Pápai Református Kollégium története. Tankönyvkiadó, Budapest, 1981. 68–78.

előfordult, hogy tiszántúli, vagy tiszáninneni származású fiatal tanítók, lelkipásztorok kerültek Dunántúlra, alapítottak családot, s gyökereztek meg a mi vidékünkön.[13] A vizsgálatnak azon részével még adósok vagyunk, hogy konkrét statisztikai adatokkal tudjunk szolgálni arra nézve, hogy a bezáratástól az első lelkipásztor évfolyam végzéséig tartó időszakban (1752–1798) hány hallgató ment a Dunántúlról más teológiákra tanulni és jött vissza, vagy éppen maradt a befogadó egyházkerületben; és mennyi volt azok száma, akik a teológiákról kijőve kvázi „idegenként" érkeztek Dunántúlra. Ezen elvégzendő munka fontos adalékkal szolgál majd az egyházkerület történetével kapcsolatban.

A CSALÁD BECSATORNÁZÓDÁSA AZ EGYHÁZKERÜLETBE

Sem a Gondol, sem pedig a Debreczeni család esetében nem ismert számunkra a családfők Dunántúlra költözésének indoka, pedig kétségtelen, hogy ez is rendkívül érdekes az ő történetükben, ahogyan az is, hogy itt maradtak, s ők maguk is szépen lassan dunántúlivá váltak – úgy, hogy kezdetben semmiféle kötődésük nem volt. Mindkettejük esetében közös, hogy úgy kezdődött dunántúli történetük, hogy megérkeztek egy-egy ősi közösségbe.

Gondol Zsigmond

Gondol Zsigmond református lelkipásztor az Ung vármegyei Nagy-Zalacskán született 1740–1741 körül.[14]

[13] Csak néhány kiragadott példa: *Lelkipásztorok:* Ács István (Nagyszalonta → Nagymegyer), Ákáb Sámuel (Nagymada → Csajág, Falu- és Szabadbattyán, Mezőszentgyörgy, Sárkeresztes), Árvai Pál (Nádudvar → Balatonkenese, Kiskeszi), Balog Benjámin (Páty → Szőny, Héreg, Nagysáp), Balog István (Páty → Nagyigmánd, Bana) Lásd: KÖBLÖS József–KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/1. (1761–1849), 445., 447., 450., 457., 458.; *Tanítók:* Almásy József (Martonfalva → Tata, Komárom), Angyal Sámuel (Pelsőc → Perőcsény), Arany János (Mezőtúr? → Csákberény, Ősi, Polgárdi, Füle), KÖBLÖS József–KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/2. (1761–1849), 1078., 1079., 1081.

[14] A kutatást megnehezíti, hogy nem állnak rendelkezésünkre a helyi anyakönyvek, így más jellegű – főként világi – források használatára szorulunk. Annyi megállapítható, hogy Mária Terézia királynő 1773-as Ung-vármegyei ÚRBÉRI Tabelláiban, Kis-, illetve Nagyzalacska településeken (már) nem éltek a Gondol család tagjai. Lásd: Nagyzalacska: https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/view/ung-nagyzalacska/?document=1&pg=26&bbox=-2254%2C-4054%2C4802%2C-63 [Letöltés: 2024.12.12.]; Kiszalacska: https://archives.hungaricana.hu/hu/urberi/view/ung-kiszalacska/?document=1&pg=26&bbox=-2204%2C-4049%2C4851%2C-58 [Letöltés: 2024.12.12.]

Tanulmányait Sárospatakon, Miskolcon, illetve Debrecenben végezte, utóbbi helyen 1761. április 24-én subscribált.[15]

Tanulmányai végeztével a Veszprém megyei Szentgálra került iskolamesternek (rektornak), ahol 1765–1767 között működött. Itt házasodott meg: 1767. február 22-én vette feleségül Tóth Juditot[16], Tóth Ferenc szentgáli lakos hajadon leányát. Ebben az esztendőben, már házas emberként költözött feleségével együtt első lelkipásztori szolgálati helyére, a Balaton-felvidéki Szentantalfára. A településen való beilleszkedését jól mutatja, hogy még 1767. július 19-én feleségével együtt keresztszülei lettek Tsányi György és felesége György nevű fiának.[17]

Rövid antalfai szolgálata idején született első gyermeke, *Julianna*, 1768. január 29-én. Megkeresztelésére február 1-jén került sor.[18] Nem sokkal ezután azonban a lelkipásztort és családját elűzték Szentantalfáról[19], a gyülekezet az árva eklézsiák sorsára jutott, s ez így is maradt 1784-ig, amikor Cseh Galamb József személyében új lelkipásztort kaptak.[20] A család rövid időre Szentgálon talált menedéket, feltehetően a feleség, Tóth Judit családjánál.

Innen aztán a Pápai Református Egyházmegyében található Nagypiritre kerültek, ahol Gondol Zsigmond 1768–1783 között végzett lelkipásztori szolgálatot. Nagypiriti szolgálata idején született *Terézia* lánya 1770. január 4-én[21], aki alig két hónappal később, március 9-én elhunyt[22], *Zsófia* 1771. szeptember

[15] KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/1. (1761–1849), 2018. 602. A subscribálás során annyi kiderült róla, hogy „N-Szalacska"-ról, tehát Nagy Zalacskáról származott. Lásd: SZABADI István: Intézménytörténeti források a a Debreceni Református Kollégium levéltárában I., 484.

[16] Született: 1749. augusztus 15-én. Szülei: Tóth Ferenc és Horváth Katalin A Szentgáli Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1732–1769), 19.

[17] A Szentantalfai Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (176–1822), 5.

[18] Uo. 6.

[19] A szabad vallásgyakorlat megszüntetéséről szóló dokumentum 1768. január 21-én kelt, végrehajtása 1768. március 8-án történt meg. Innentől fogva a gyülekezetnek sem prédikátora, sem tanítója nem volt, imaházukba (1753-ban épített fatemplom) a katolikusok jártak, a reformátusok-evangélikusok pedig a balatoncsicsói plébános stólája alá kerültek. Istentiszteletre Monoszlóra jártak át. Lásd: HUDI József – JAKAB Réka – KONCZ Pál – KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt – MEZEI Zsolt: Dunántúli egyházleírások a XVIII. századból. A Dunántúli Református Egyházkerület 1774-ben. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2002. 454–455.

[20] Lásd ehhez az antalfai anyakönyv lapalji, illetve lapteteji jegyzeteit: A Szentantalfai Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1764–1822), 6–7. Illetve: KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/1. (1761–1849), 124.

[21] A Nagypiriti Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1730–1796), 91.

[22] Uo. 190.

6-án[23], *Lajos* 1774. augusztus 8-án[24], *Dániel* 1777. július 4-én[25], *Mária* 1779. december 4-én[26], *József* 1782. április 17-én[27], *József* 1783. október 13-án.[28] A hiányosan vezetett halotti anyakönyvek miatt azonban csak *Terézia* lányának halála erősíthető meg, a többi gyermekre nézve nincsenek adatok a nagypiriti halotti anyakönyvben.

Nagypiriti szolgálati helyéről 1783 év végén Felsőörsre távozott, itt végezte szolgálatát 1796-ig. Az anyakönyvi bejegyzés szerint 1783. november 25-én kezdte meg felsőörsi szolgálatát.[29] Megnehezíti a kutatást, hogy a jelek szerint Gondol Zsigmond nagytiszteletű úr nem jeleskedett a halotti anyakönyvek pontos vezetésében sem Nagypiriten, sem pedig Felsőörsön. Utóbbi helyen utódja – Béndek Mihály szentkirályszabadjai származású lelkipásztor[30] – ezt fel is jegyezte, amikor szembesült azzal, hogy 1788–1796 között Gondol nagytiszteletű úr nem vezette a halotti anyakönyvet (sem).[31]

Gondol Zsigmond lelkipásztornak és feleségének 1792-ben ismét *József* nevű fia született, aki később Pápán végezte tanulmányait.[32] Tudomásunk szerin több gyermeke már nem született a házaspárnak.

Felsőörsről 1796-ban Inotára került. Utolsó két szolgálati évében fia, Gondol Dániel segítette, s végül az ő javára mondott le a lelkipásztori állomásról. Inotai szolgálata után 1808-ban ment nyugdíjba, utána Szentgálra költözött, ahol néhány évvel később, 72 esztendős korában hunyt el. Temetése 1811. június 9-én volt Szentgálon, tanítással és énekszóval.[33] Özvegye, Tóth Judit majd' tizenhárom évvel élte túl férjét. 1824. február 21-én hunyt el, 76 esztendős korában szélütés következtében. Őt sem csupán énekszóval, hanem tanítással temették.[34]

[23] Uo. 95.
[24] Uo. 102.
[25] Uo. 110.
[26] Uo. 117.
[27] Uo. 124.
[28] Uo. 128.
[29] A Felsőörsi Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1714–1795), 91.
[30] KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/1. (1761–1849), 190., 496.
[31] A Felsőörsi Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1714–1795), 40. A lapszélek tintafoltosak, így a szöveg csak részleteiben olvasható. „Gondatlanul", … „Szt. Király Szabadjai…" *„a fel sem jegyeztetett esztendők 1788,89,90,91,-92,-93,-94,-95,-96. Hanem egy kis új matriculában ezeket találva feljegyeztetve."*
[32] A Felsőörsi Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1714–1795), 36.
[33] A Szentgáli Református Egyházközség II. számú vegyes anyakönyve (1770–1819), 655.
[34] A Szentgáli Református Egyházközség III. számú vegyes anyakönyve (1820–1854), 15.

Debreczeni Gábor

Debreczeni Gábor nyugodtabb életet élhetett, mint Gondol Zsigmond: Dunántúlra kerülve egyetlen gyülekezetben szolgálta végig életét. Nem kellett menekülnie, és nem váltott saját akaratából sem gyülekezetet. Csetényi lelkészsége elején vette feleségül Veszprémi István csákberényi lévita Julianna nevű leányát.[35] A házaspárnak kilenc gyermeke született, de csupán hárman voltak életben édesapjuk halálának idején. Legelőször született *Julianna*, 1787. március 13-án[36], ám alig több mint háromévesen, 1790. szeptember 20-án elhunyt.[37] Őt követte *Mária* 1788. szeptember 26-án[38], aki nővére előtt halt meg 1790. június 20-án.[39] A két nővér halálának évében jött világra *Zsófia*, 1790. április 27-én[40], ő később id. Gondol Dániel felesége lett. A következő gyermek *Katalin*, aki 1793. szeptember 17-én született[41], s később Ágoston József mezőlaki lelkipásztor felesége lett. *Klára* alig egy hónapot élt 1795. március 19.[42] és május 1-je között.[43] *Julianna*, 1797. január 4-én született[44], s bár feltételezhetjük, hogy gyermekkorában elhunyt, ezt mégsem jelenthetjük ki egészen bizonyosan, mivel az 1796–97-es évek hiányoznak a csetényi anyakönyvből, így adatok híján vagyunk. *Gábor* fia, aki édesapja után kapta nevét 1800. október 16-án született[45], de még hét éves sem volt, mikor 1807. január 25-én

[35] Csak a Dunántúlra kerülés szempontjából tegyük hozzá, hogy Veszprémi István egy székelyhídi (Bihar) származású ember volt, aki maga is Debrecenben tanult, majd Szőnyi rektorsága idején vett feleségül egy csallóközaranyosi leányt, Vargha Juliannát. Együtt érkeztek 1772-ben Csákberénybe, ahol 1800-ig szolgált. 1806-ban hunyt el ugyanott. Lásd: KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/2. (1761–1849), 1776.

[36] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 185.

[37] A Csetényi Református Egyházközség I. számú halotti anyakönyve (1749–1839), 45. A temetési szolgálatot Csaba István dudari lelkipásztor végezte a Jer 45,3 alapján. *„Jaj nékem…”* a textus az édesapa fájdalmát megrendítően fejezi ki, nem véletlen, hogy Debreczeni Gábor ilyen személyes hangnemben rögzítette. *„Az én kedves Juliánnám…”* A gyermek a kiegészített anyakönyvi bejegyzés szerint fekete himlőben hunyhatott el.

[38] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 196.

[39] A Csetényi Református Egyházközség I. számú halotti anyakönyve (1749–1839), 44. *„Az én leánykám, Mária…”* temette: Csaba István dudari lelkipásztor. A halál oka nincs megnevezve.

[40] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 208.

[41] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 230.

[42] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 248.

[43] A Csetényi Református Egyházközség I. számú halotti anyakönyve (1749–1839), 51. „Az én leánykám, Klára”

[44] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 262.

[45] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 297.

meghalt.[46] *Mária* is rövid földi életet kapott: 1802. október 27-én született[47], és 1803. október 2-án hunyt el.[48] A házaspár utolsó gyermeke, *Sándor* 1805. január 21-én született,[49] és a család többi tagjához képest igen hosszú életet kapott az Úrtól. 1844-ben Szilasbalháson nősült, házasságából egyetlen gyermeke született, *Emma Zsuzsanna*. Felesége 1846-ban elhunyt. Debreczeni Sándor 1838–1891 között volt szóládi lelkipásztor, 1891. november 20-án hunyt el., életének 87. évében, végelgyengülésben.[50]

A MEGGYÖKEREZŐDÉST SEGÍTŐ TÉNYEZŐK

Mind Gondol Zsigmond, mind Debreczeni Gábor helyi, dunántúli leányt vett feleségül, amelynek köszönhetően már volt kötődésük a vidékhez, az emberekhez. A nemesi származású Gondol Zsigmond egy jómódú szentgáli gazda lányát vette nőül, az alsóbb néprétegből érkező Debreczeni Gábornak pedig egy egyházi szolgálattevő, egy rektor (lévita) lánya lett a felesége. Ez két, alapvetően különböző élethelyzet, de mindegyiknek ugyanaz lett a kihatása: a helyben maradás.

Ehhez kapcsolódóan meg kell jegyeznünk, hogy a rájuk bízott közösségekben történő meggyökereződést segítették *a keresztszülői felkérések*, melyek feltárása még folyamatban van, de így is elmondhatjuk, hogy Debreczeni Gábor és Veszprémi Julianna 1785–1786-ban öt[51], 1799–1806 között további tizenöt család életében vállaltak ilyen szerepet[52] (az 1786–1799 közötti időszak még kutatás alatt áll).

[46] A Csetényi Református Egyházközség I. számú halotti anyakönyve (1749–1839), 69. „szegzésben", vagyis „tüdő- vagy mellhártyagyulladás következtében beálló oldalfájdalomban".

[47] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 310.

[48] A Csetényi Református Egyházközség I. számú halotti anyakönyve (1749–1839), 62. (halotti) „hideglelésben", vagyis lázban. A bejegyzés stílusa különösen megrázó: *„Az én 11 hónapos leánykám, Mária – hideglelés."*

[49] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 328.

[50] A Szóládi Református Egyházközség III. számú vegyes anyakönyve (1875–1914), 34., 33/1891. sz.

[51] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 169. (Varga Erzsébet); 170. (Kornyán József); 172. (Szabó Sára, Varga János); 178. (Csizmadia Katalin).

[52] A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 275. (Molnár Katalin); 282. (Varga Katalin); 288. (Csizmadia Katalin); 290. (Gányi Julianna); 291. (Csider János); 292. (Varga Mihály); 295. (Mátyási Gábor); 300. (Csizmadia Zsuzsanna); 306. (Varga Gergely); 307. (Csider Julianna); 315. (Varga Gergely lánya); 316. (Tóth Sára); 322. (Varga György); 324. (Varga Sára); 330. (ikrek: Csider István és Julianna).

A helyben maradás kérdésköre különösképpen felértékelődik, amikor arról beszélünk, hogy Gondol Zsigmondnak az alig több mint egy hónapos gyermekével és feleségével együtt el kellett mennie Szentantalfáról, a szentgáli rektorság utáni első – és meglehetősen rövidre sikerült – lelkipásztori állomásról. A gyülekezet az árva eklézsiák sorsára jutott, a család pedig feltehetően Szentgálon, a feleség rokonságánál húzta meg magát. De nem mentek el a Tiszántúlra, a kerületet sem hagyták el. A Vas vármegye-határhoz közeli Nagypirit gyülekezetébe kerültek (tehát még nyugatabbra), ahol Gondol Zsigmond 15 éven keresztül végezte lelkipásztori szolgálatát. Itt több gyermeke is született, de többet el is kellett temetnie. Itt született azonban *(I.) Dániel* fia[53], aki később követte őt az inotai lelkipásztori szolgálatban.

A LESZÁRMAZOTTAK

Láthattuk, hogy mind Gondol Zsigmond, mind pedig Debreczeni Gábor meggyökereztek a Dunántúlon. Ennek a folyamatnak ékes bizonyítéka az is, hogy mikor a Pápai Református Kollégium újra felvirágozhatott, e két család igyekezett Pápára íratni tehetséges gyermekeit. Ez azt jelentette, hogy *a család tiszteletben tartotta a Dunántúl szabályait.* Gondol Zsigmond *(I.) Dániel* fia ugyan apja nyomdokait követve Miskolcon, illetve Debrecenben tanult (noha a Kollégiumban már újra működött lelkészképzés), de József fia már Pápán végezte tanulmányait.

Julianna klasszikus „papkisasszony", maga is lelkipásztorhoz, Nagy Józsefhez ment feleségül. *Mária* egy nála jóval idősebb szentgáli gazdának — Szász Mihálynak — lett felesége.[54] *Zsófia* a szentkirályszabadjai Antal-családba került be[55], *József* viszont már Pápán tanult 1805–1809 között.[56] Később való-

[53] Debreceni tanulmányaihoz: SZABADI István: Intézménytörténeti források a Debreceni Református Kollégium levéltárában II. Tiszántúli Református Egyházkerület, Debrecen, 2013. 830. (1798. április 24-én iratkozott be.) Tanulmányait követően, néhány év segédlelkészség után 1808-ban szentelték lelkésszé. Lásd: KRÁNITZ Zsolt: „A késő idők emlékezetében éljenek…" A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi anyakönyvei 1823–1952. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2013. 99.

[54] A Szentgáli Református Egyházközség II. számú vegyes anyakönyve (1770–1819), 411. 468.; A Szentgáli Református Egyházközség III. számú keresztelési anyakönyve (1819–1846), 9.

[55] THURY Etele: A felső-eörsi Antal familia. = Dunántúli Protestáns Lap 7 (1896) 37. sz. (szeptember 13.) 582–584.

[56] Születése: A Felsőörsi Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1714–1795), 36. Tanulmányai: KÖBLÖS József (szerk.): A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861. Pápa, 2006. 448., 929., 931., 963.

színűleg világi pályára lépett, s Szentgálra költözött.[57] Gondol *(I.) Lajos* vándor asztaloslegény volt, aki 1794-ben tragikusan fiatalon ismeretlen körülmények között hunyt el Pápán.[58] A Gondol-név így (legnagyobb bizonyossággal) *(I.) Dániel* vonalán haladt tovább, akinek három fiúgyermeke is született, *II. Dániel*, *II. Lajos* és *I. Gábor*.

Gondol Gábor arcképe (DREL)

[57] Gondol Gábor rá utalva írja, hogy édesapja halála után szentgáli nagybátyjához költözött. Lásd: HUDI József: Gondol Gábor önéletírása. = Acta Papensia 10 (2010) 1–2. sz., 308–309.

[58] A Pápai Református Egyházközség III. számú vegyes anyakönyve (1783–1836), (halotti)

II. Dániel és *I. Gábor* egyaránt a Pápai Református Kollégiumban tanultak, s bár mindkettejüket lelkipásztori pályára szánták, végül egyikük sem lett azzá.[59] *II. Dániel* író, műfordító lett, végül a pénzügyminisztériumból ment nyugdíjba. Ezután Alvincra költözött, ott is halt meg.[60] Ugyan megházasodott[61], s *Dezső* nevű gyermeke született,[62], aki ugyan szintén megházasodott[63], de gyermeke nem született, így II. Dániel ága ővele kihalt.

I. Gábor jogásznak tanult, rövid ideig tanított a pápai kollégium Jogakadémiáján, de a főigazgatói ciklusa felénél elhagyta az iskolát és Pesten vállalt állást. 1904 szentestéjén egy ismeretlen merénylő iváncsai birtokán meggyilkolta. Soha nem nősült meg, gyermeke sem született.[64]

II. Lajos nem követte fiútestvéreit[65] a tanulmányok tekintetében: kovácsmester lett belőle, s Adásztevelre költözött. Négyszer nősült, összesen hét gyermeke született (Többek között: *II. Gábor*, *III. Dániel*, *II. Julianna*), akik tovább vitték a Gondol nevet.[66] Az ő leszármazottai ma is élnek Adásztevelen, jóllehet már nem Gondol név alatt. E családrészből többen lelkipásztorok lettek[67], őket nemrég kísértük utolsó földi útjukra az adászteveli temetőben.

---

[59] HUDI József: Gondol Gábor önéletírása, 310.

[60] Magyar életrajzi lexikon: Gondol Dániel. In: https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Lexikonok-magyar-eletrajzi-lexikon-7428D/g-gy-757D7/gondol-daniel-759C9/ [Letöltés: 2025.10.30.]

[61] A Baracskai Református Egyházközség I. számú vegyes anyakönyve (1782–1866), 159. Felesége: Csontos Zsuzsanna özvegyasszony.

[62] A Baracskai Református Egyházközség II. számú születési anyakönyve (1836–1875), 140. *A gyermek keresztszülei: Vörösmarty Mihály költő és felesége: Csajági Eleonóra (Laura)!*

[63] Felesége Salkovits Kornélia volt, egy katolikus hölgy. Házasságukból gyermek nem született. Az asszony 1944-ben hunyt el. Lásd gyászjelentését: https://dspace.oszk.hu/handle/20.500.12346/273221# [Letöltés: 2025.10.30.]

[64] SÁRKÖZI Gergely Antal: „A sasok és a vércsék nem vesznek úgy észre mindent, mint a hogy ő észrevett." 200 éve született Gondol Gábor, a különös ember. = Dunántúli Református Lap 28 (2024) 3. sz. (október), 62.; SÁRKÖZI Gergely Antal: „…életpályám legszebb részének azt tartom, amit a pápai főiskolában, mint tanár tölthettem." Kétszáz éve született a különös ember, Gondol Gábor. = Pápai Kollégiumi Lapok 9 (2024) 7–12. sz. (karácsony), 26–35.

[65] Érdekes adalék, hogy Gondol Gábor egyszerűen nem említi Lajos bátyját önéletírásában, következetesen úgy ír, mintha szüleinek csak két fiúgyermeke (ő és Dániel bátyja) született volna. Lásd: HUDI József: Gondol Gábor önéletírása, 308. *„Atyám, szintén Dániel, hasonlóan lelkész volt s* ***mindkét fiát*** *a tanulói pályára szánva…"* (Uo. 310.)

[66] Első házasságkötése *Cseh Zsófiával* (Cseh István szabómester és Körmendi Zsuzsanna leánya), 1848. május 1-jén: A Pápai Református Egyházközség VI. számú vegyes anyakönyve (1837–1855), 124.; *Major Zsuzsannával* kötött házassága 1855. május 14.: Az Adászteveli Református Egyházközség IV. számú vegyes anyakönyve (1839–1877), 56. (12/1855. sz.)

[67] Szalai Sándor (1922–2024) édesanyja Gondol Zsuzsanna. Lásd: SÁRKÖZI Gergely Antal: Szalai Sándor (nekrológ). = Pápai Kollégiumi Lapok 9 (2024) 7–12. sz. 7.; és Sándor unokaöccse, Szalai László Dániel (1954–2025), aki Gondol-unoka volt. = KÖNTÖS László: *„A késő idők*

Debreczeni Gábornak — mint említettük — két lánya és egy fia érte meg a felnőttkort. *Zsófia* Gondol (I.) Dániel felesége lett, s maga is szült nyolc gyermeket, kik közül ketten a pápai Kollégiumban tanultak. Debreczeni *Katalin* a tragikusan fiatalon elhunyt Ágoston József[68] mezőlaki lelkipásztor felesége lett. Több gyermekük született, kik közül ketten Pápán tanultak.[69] Debreczeni *Sándor* — elhagyva a kerületet, de földrajzilag Dunántúlon maradva — Szóládon teljesített lelkipásztori szolgálatot.[70]

A két család nagyon messziről érkezett ide, egy adott ponton mégis találkozott, s házasság és a megszületett gyermekek révén elszakíthatatlan kötelék alakult ki közöttük. Az ő leszármazottaik ma is közöttünk élnek, noha egy részüknél megfigyelhető, hogy Dunamellék felé orientálódtak, de többségük a Dunántúlon maradva mára már e vidék részévé vált.

ÖSSZEFOGLALÁS

Ebben a rövid előadásban azt igyekeztem bemutatni, hogy a Dunántúl számára vészterhes időszakban, a XVIII. század közepén a messzi vidékekről, Tiszáninnenről és Tiszántúlról érkező két ifjú lelkipásztor milyen módon gyökerezett meg Dunántúlon, s hogyan váltak észrevétlenül ők maguk is dunántúlivá. Miközben történetük bemutatja a kor klasszikus dunántúli lelkészsors problémáit, láthatóvá válik az is, hogy az évek alatt milyen mértékben váltak részeivé az egyházkerületen belül a pápai kollégium történetének is.

* * * * *

emlékezetében éljenek…" A Dunántúli Református Egyházkerület lelkészi önéletrajzai (2015). Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2016. 197–198.

[68] *Ágoston József* (meghalt: 1823) Körmenden született, tanulmányait Pápán végezte, majd Debreczeni Gábor után ő lett a csetényi lelkipásztor 1812-1820 között. Onnan került Mezőlakra, ahol végül is meghalt. Életéről bővebben: KÖBLÖS József – KRÁNITZ Zsolt (szerk.): A Dunántúli Református Egyházkerület prédikátorai és rektorai II/1. (1761–1849), 446.

[69] A gyönki Ágoston Pál 1836-ban, a szóládi Ágoston Ferenc 1838-ban tanult Pápán. Vö. KÖBLÖS József (szerk.): A Pápai Református Kollégium diákjai 1585–1861. Pápai Református Gyűjtemények, Pápa, 2006. 857., 865.

[70] Születése: A Csetényi Református Egyházközség I. számú születési anyakönyve (1749–1839), 328.; halála: A Szóládi Református Egyházközség III. számú vegyes anyakönyve (1875–1914), 34., 33/1891. sz.

Summary

ANTAL GERGELY SÁRKÖZI

A biography of the family Gondol living in Transdanubia

(First announcement)

Church history morals in the history of the families Gondol and Debreczeni

The author published several articles about the life of Gábor Gondol (1824–1904) a college law teacher in Pápa (1861–1869) then a civil servant coming from a reformed minister's family in 2024. It was then when he began to show interest towards the Gondol family. The family lived in county Ung located in the north-eastern part of the Hungarian Kingdom. Its first well-known member was Zsigmond Gondol who was born in the village of Zalacska (Nagyzalacska) around 1740. He attended schools in Sárospatak, Miskolc and Debrecen, he graduated at the Reformed College of Debrecen as a theologian. Later he moved to the western part of the country. Between 1765 and 1767 he was a teacher in Szentgál in Veszprém county, and between 1767 and 1808 he acted as a minister in different villages (Antalfa, Pirit, Felsőőrs, Inota). He retired in 1808, his son Dániel inherited his church office in Inota. Dániel Gondol married Zsófia born in 1790 the daughter of Gábor Debreczeni thus the two families became relations. The peasant family Debreczeni lived in Átány, a village in Heves county from where they moved to Transdanubia. András Debreczeni was born around 1724 in the estate of a landowner Sámuel Haller. In 1794 he married Erzsébet Herceg (1728–1809) who gave birth to nine children. Their oldest one, Gábor Debreczeni was born is 1751 and studied in the grammar school and higher education in the Reformed College of Debrecen. He moved to Transdanubia in 1784 where until his death (1812) he acted as a minister in Csetény in Veszprém county. The two families came from different social circumstances, both served as teachers and ministers in Transdanubia, where at the time in Pápa there was no education possibility for ministers (1752–1794) because of the protestant persecution. It was also their luck that at the time there was a lack of teachers and ministers. The study shows the formation of two minister dynasties in the 19th century, whose descendants are still alive.